

Š T Ú D I E

HLOHOVECKÁ VETVA RODU ABA

ZDENKO G Á L I K

GÁLIK, Zdenko. The Hlohovec branch of the Aba family. *Historický časopis*, 2018, 66, 1, pp. 3-25, Bratislava.

The aim of the study was to point to the importance of the Hlohovec branch of the Aba family. It owned and created not only the castle lordship of Hlohovec, but also Dobrá Voda or Branč. Therefore, it is important for knowledge of this region in the second half of the 13th and beginning of the 14th centuries. The study also devotes attention to the architectural monuments and archaeological finds of this period from Hlohovec. It describes the domain of the Aba family not only in the immediate surroundings of Hlohovec, but also in the Galanta district. It traces the fate of Hlohovec, closely connected with the Aba family in the period 1276–1316. Finally, it considers the property exchange between the Aba family and Abraham Rufus in 1297 and the granting of a second settlement to Abraham Rufus of Červeník in 1294 and his military achievements.

Key words: Aba family. Hlohovec Castle, Abraham Rufus. Dobrá Voda Castle. Archaeological finds. Architectural monuments of Hlohovec.

Roku 1276 získal Aba, syn Abov, zvaný Eurnough, od kráľa Ladislava IV. Kúmanskeho „*zem kráľovských hostí*“ – Hlohovec (*Golgouch*) za verné služby.¹ Hneď nato kráľ poveril Brikcia z blízkeho Trhovišťa (*de Wasard*), aby spolu so zástupcom hodnoverného miesta Nitrianskej kapituly urobil obchôdzku hraníc a uviedol Abu do darovaného majetku. Medze začali určovať od západu, pričom počiatok hranice určili pri akomsi krížnom strome (*kerezthfa*)² a išli najskôr

-
- 1 Listinu publikoval BORSA, Iván. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico – diplomatica II*, 1272 – 1290, vol. 2 – 3. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987, č. 2678, s. 155-156. Prezývka Abu, syna Abovho, Eurnough je prepis maďarského výrazu *örnagy* (latinsky *maior speculatorum*), teda veliteľ oddielov pohraničných strážcov, čo bola inak funkcia, s ktorou sa stretávame aj na hrade Hlohovec.
 - 2 Ide o strom označený krížikom. ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 164. ISBN 9788089396115.

k zemi komesa Faciána a Isypa, jobagióna Nitrianskeho hradu, ktorá sa nazývala Žlkovce (*SUUK*). Odtiaľ pokračovali na sever k majetku synov Vidových, nazývanému Nový trh (*Wyusar*),³ pokračovali tým istým smerom (teda na sever), prešli cez rieku Váh ku Koplotovciam, ktoré hranica rozdeľuje na dve časti: južná patrí Ernegovi (*Eurnough*), synovi Abovmu, severná časť zoborskému kláštoru (*monasterii de Zobor*). Potom pokračovali zeme šľachticov z Trhovišťa, kde boli dve hranice, ktoré oddeľovali spomenutú zem od zeme šľachticov z Trhovišťa. Následne pokračovali východným smerom k zemi Pastuchov (*terra Paztuh*), kde bol hranicou akýsi veľký les (*magnam silvam*). Vedľa Pastuchova sledovali hranicu k zemi Nitrianskeho hradu, v listine nazývanej Chokoy (túto lokalitu určite nemôžeme stotožniť s Čakajovcami pri Nitre). Potom sa obrátili na juh a prišli k dedine Díč (*Gyuche*), ktorá patrila k hradu Szolgagyör, odkiaľ sa hranica obrátila k zemi hostí hradu Hlohovec (*terram hospitum castris de Golgouch*), prechádzala samotnou osadou Hlohovec a viedla k dvom trhoviskám (*duo loca fori*), z ktorých jedno patrilo hradu Hlohovec a druhé osade – hosťom. Poslednú časť hranice sledoval zeman Brikcius spolu s nitrianskym kanonikom smerom k mŕtvemu ramenu Váhu (*Holthuag*), po prekročení ktorého sa obrátili na západ, pozdĺž „*dávnych hraníc hradných hostí*“, oddeľujúcich Hlohovec od Trakovíc (*Korkouth*), ukončiac obchôdzku pri spomenutom krížnom strome.

Aba, syn Abov, sa takto stal nielen prvým zemepánom podhradskej osady, ale aj pánom hradu s jeho príslušenstvom. Rod Aba bol jeden z najstarších veľmožských uhorských rodov. Podľa Anonymy predkami tohto rodu boli Ed a Edumen (teda dvaja zo siedmich vojvodcov).⁴ V 11. storočí patrili rodu majetky od Matry po Slanské vrchy. Na prelome 13. – 14. storočia bol rod Aba rozdrobený na viac ako 20 vetiev.

Pokiaľ ide o národnosti hlohoveckých kráľovských hostí, na základe zachovaných a známych prameňov sa nemôžeme jednoznačne vyjadriť o etnickej príslušnosti prvých hostí osady Hlohovec a najbližších 2 – 3 generácií. Aj keď väčšina hostí prichádzajúcich v 13. storočí na Slovensko boli Nemci, predsa treba mať na zreteli, že pod pojmom hostia (*hospites*) sa v písomných prameňoch Uhorska nerozumejú vždy iba Nemci (*Saxones, Teutonici*), keďže týmto pojmom sú niekedy označení v dokladoch z 13. storočia aj príslušníci iných národností ako sú Románi (Latíni) a Slovania (Česi), ako aj príslušníci domácich

3 K lokalizácii – Marsina predpokladá, že ležal v chotári dnešného Červenika alebo Zákostoliana (dnes v južnej časti chotára Veľkých Kostolian). MARSINA, Richard. Mesto a trh na Slovensku do konca 13. stor. In *Historický časopis*, 1978, roč. 26, č. 1, s. 84. ISSN 0018-2575. Tiež tvrdí, že prívlastok „nový“ je správnejšie chápať v zraťahovo, pretože ťažko možno predpokladať jestvovanie tohto Nového trhu už pred 13. storočím.

4 SZENTPÉTERY, Emericus. *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I.* Budapestini, 1937, s. 46. „... *Ed, Edumen, Etu, Bunger pater Borsu, Ousad pater Ursuuru, Boyta, a quo genus Brucsa descendit, Ketel pater Oluptulma...*“

uhorských národností ako Slovania (Slavónci a Slováci) a Maďari.⁵ Právo hostí teda nemali len cudzinci (*advenae, hospites extranei*), hoci tí prevažovali, ale hosťovský status mali aj ľudia domáci, presťahovaní z jednej časti kráľovstva do druhej (*hospites de Ungaria*), z jedného panstva na druhé, či dokonca ľudia, ktorí zostali na svojom pôvodnom mieste a hosťovský status im bol pridelený vrchnosťou neskôr. Výsada žiť so statusom host'a sa neobmedzovala na cudzí pôvod alebo prisťahovalectvo (nie všetci cudzinci boli hosťami), ale bol to právny nárok, ktorý oprávňoval používať túto výsadu.⁶

Branislav Varsik predpokladá, že to boli Nemci, ktorí sa v Hlohovci usadili v blízkosti trhovej osady krátko po tatárskom vpáde v súlade s kolonizačnými snahami Belu IV.⁷ Podobne hovorí i Arpád Felcán, podľa ktorého po tatárskom vpáde Belo IV. povolal Nemcov i do Hlohovca, pričom uvádza, že prisťahovaných Nemcov bolo tak veľa, že celé mestečko malo charakter nemeckej kolónie, a preto v nasledujúcom storočí sa už obec nazýva Freystath.⁸ Taktiež aj Ján Lukačka tvrdí, že to boli Nemci. Podľa neho sa pri starej podhradskej osade Hlohovec v druhej polovici 13. storočia začalo formovať privilegované mesto obývané nemeckými hosťami, ktorí sami začali v priebehu 14. storočia nazývať vlastné sídlo vo svojej materčine ako *Freystat (Libera civitas)*, pričom tento názov sa v niektorých prameňoch preniesol aj na obnovený stredoveký hrad.⁹ Dari-
na Lehotská vylučuje, žeby mohlo ísť o Nemcov alebo dokonca Maďarov. Podľa

-
- 5 VARSIK, Branislav. Zo slovenského stredoveku. Bratislava: Veda, 1972, s. 317. Vo varadínskom registri sa uvádzajú v Boršodskej župe k roku 1221 *hospites Boemi*. KARÁCSONY, Joannis – BOROVSZKY, Samuelis. *Regestrum Varadinense*. Examinum ferri candentis. Ordine chronologico Digestum, descripta Effigie editionis A. 1550 Illustratum. Budapest: Academiae scientiarum Hungaricae, 1903. s. 273, č. 316. Belo IV. niekedy pred rokom 1258 dal zem Nadosth na Spiši (dnes osada Trst'any patriaca do obce Hincovce, okres Spišská Nová Ves) hosťom Slovákom, ktorí mali platiť ročný census. „... *terram Nadosth de Zypes hospitibus Sclavis dederimus, ut nobis de eadem census solvant, sicut in ipsorum privilegio plenius continetur...*“ MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor, 1987, s. 415, č. 599, s. 408, č. 590*. Napokon r. 1240 Belo IV. dáva privilégiá tak Maďarom, ako aj Nemcom žijúcim v podhradí hradu Tekov: „*hospites nostri tam Hungari quam Teutonici in suburbio castris de Bors commorantes*“ MARSINA, tamže, s. 56, č. 79.
- 6 MAREK, Miloš. *Hostia na Slovensku v stredoveku (do roku 1323)*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, 1998. Katedra histórie, rukopis, 123.
- 7 VARSIK, ref. 5, s. 305-306. VARSIK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovianmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi)*. Bratislava: Veda, 1994, s. 32. ISBN 8022401757; VARSIK, Branislav. Sozial und nationalitätenkämpfe in der Städten der Slowakei im Mittelalter. In *Sborník FFUK – Historica*, 1965, roč.16, s. 136. Aj keď autor si je vedomý toho, že prvý doklad, podľa ktorého sa dá určiť národnosť tunajších obyvateľov, pochádza až z roku 1400 (*Fraystoth*).
- 8 FELCÁN, Arpád. *Hlohovecko, kedysi dnes a zajtra*. 1. diel. 1. obnovené vydanie. Trnava: Urminský Jozef jr., 1993, s. 9, 18. ISBN 8090041949.
- 9 ŠTEFÁNIK – LUKAČKA et al., ref. 2, s. 164-165.

nej neexistencia nemeckých názvov nielen v Hlohovci, ale i v celom širokom okolí (čo nie je pravda) popiera nemeckú kolonizáciu koncom 13. storočia, ba aj začiatkom 14. storočia. Predpokladá, že prvotné výsadné obyvateľstvo Hlohovca – kráľovskí hostia – muselo byť slovanského pôvodu. Príchod nemeckých hostí datuje až po polovici 14. storočia. Tí podľa nej boli súčasťou kolonizačného prúdu, ktorý v tom čase smeroval aj na majetky svätajurských grófov.¹⁰ V širšom okolí Hlohovca však, na rozdiel od Dariny Lehotskej, nachádzame stopy po prítomnosti Nemcov. Samotné Žlkovce, spomínané pri darovaní Hlohovca roku 1276 Abovi ako jeho bezprostredný sused, sa po príchode nemeckých hostí rozdelili už v polovici 13. storočia (roku 1258) na Žlkovce Slovenské (*Swk Sclavorum*) a Žlkovce Nemecké (*Swk Teutonicorum hospitum castris Nitriensis*).¹¹ Už v roku 1244 uhorský kráľ Belo IV. daroval bratom johanitom z Malženíc a ich špitálu zeme Veľké Kostoľany (*Keztelen*) a Žlkovce (*Suk*), patriace hradu Nitra, a zem Zelenice (*Zela*), patriacu hradu Szolgagyőr. Tam zhromaždeným ľudom, ako aj tým, ktorí sa tam mali zhromaždiť, udelil slobodu hostí chrámu a špitálu sv. Jána, teda slobodu hostí rytierskeho rádu sv. Jána – johanitov v Uhorsku.¹²

Príchod kolonistov – hostí bol progresívnym impulzom. Je nesporné, že početnejšia kolónia nemeckých (?) hostí, ktorá sa usadila v blízkosti trhovej osady v Hlohovci, mala veľmi pozitívny vplyv na jej rozvoj.¹³ Hostia, ktorí dostali privilégiá od kráľa (nezachovali sa), si tu vybudovali námestie a ďalšie ulice, ale obyvatelia starej podhradskej dediny takéto privilégiá nedostali a zostali naďalej v poddanskej závislosti.¹⁴ Hostia v Hlohovci vytvorili samostatnú sídelnú jednotku, nepričlenili svoje obydlia k už existujúcej zástavbe. Nedošlo ani k výstavbe mestských hradiel a v dôsledku toho ani k rýchlemu splynutiu starých osád s novými časťami a ani k rýchlemu splynutiu starého a nového obyvateľstva. Stará podhradská osada v Hlohovci zostala v skutočnosti poddanskou dedinou hlohoveckého panstva a len postupom času splynula s ostatným mestom a vyrovnala sa s ním právami i povinnosťami.¹⁵ Je celkom isté, že mesto nebolo opevnené

10 LEHOTSKÁ, Darina et al. *Hlohovec a jeho okolie*. Bratislava: Obzor, 1968, s. 60. Rovnaké tvrdenie nachádzame aj v diplomovej práci Čiefovej, ktorá vychádzajúca z diela Lehotskej, taktiež nenachádza žiadne stopy po host'och nemeckého pôvodu v okolí Hlohovca. ČIEFOVÁ, Katarína. *Hlohovec a rod Illockých v rokoch 1349 – 1524*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, 2007. Katedra histórie, rukopis, s. 47.

11 MARSINA, ref. 5, s. 428, č. 618.

12 MARSINA, ref. 5, s. 102-103, č. 151 +.

13 ČAPLOVIČ, Dušan. *Včasnostredoveké osídlenie Slovenska*. Bratislava: Academic electronic press, 1998, s. 197. ISBN 808888019.

14 VARSÍK, ref. 5, s. 305-306. Podľa Lukačku takýto dokument (privilégium pre hlohoveckých hostí) zrejme ani nikdy nebol vyhotovený, pretože Hlohovčania sa naň počas stredoveku ani raz neodvolávali a, samozrejme, si ho ani nemohli dať konfirmovať. ŠTEFÁNIK – LUKAČKA et al., ref. 2, s. 165.

15 VARSÍK, ref. 5, s. 316.

kamennými hradbami. Podľa Lukačku existencia miestneho názvu Závalie na východnej strane mesta a predmestskej ulice Zábranie na jeho západnej strane nás presvedča, že Hlohovec bol najneskôr od 15. storočia opevnený valom a drevenou palisádou.¹⁶

Hostia (*hospites*) boli v stredovekom Uhorsku zvláštnou kategóriou obyvateľstva. Najdôležitejším atribútom, ktorým sa vyznačovala, bol nárok, resp. výsada žiť podľa osobitného práva, práva hostí – *ius hospitum* – odlišujúceho sa od vtedajšieho v Uhorsku uplatňovaného domáceho zvykového práva. Konkrétne podmienky, na základe ktorých sa mal potom riadiť ich ďalší život na novom mieste sa, prirodzene, dojednávajú pri ich prijatí a usadení na pôdu a ich zachovanie bolo záväzné pre obe strany.¹⁷

Po roku 1276, v ktorom bol hrad Hlohovec i s príslušenstvom darovaný rodu Aba a samotný hrad prestal byť kráľovskou pohraničnou pevnosťou, hlohovecké hradné županstvo definitívne zaniklo, resp. zmenilo sa na hradné panstvo (majetkové domínium).

Aspoň v krátkosti sa zmienim aj o iných majetkoch hlohoveckej vetvy rodu Aba. Už v roku 1247 daroval uhorský kráľ Belo IV. listinou, ktorú vydal vo Zvolene, Dvorníky komesovi Tomášovi, synovi Abovmu (okrem 4 sedliackych usadlostí hradčanov Nitrianskeho hradu, ktorých sa donácia netýkala), za jeho účasť na vojenských výpravách.¹⁸ Pri udelení opustenej zeme novému vlastníkovi sa predpokladalo, že nový majiteľ sa pričíní o jej zveľadenie k prospechu svojmu aj krajiny. Rod Aba sa takto „uhniezdil“ v tesnej blízkosti Hlohovca už krátko po tatárskom vpáde.

Hlohovecká vetva Abovcov roku 1251 získala i Sobotište (*Zobodycha*), ktoré daroval niekedy pred rokom 1251 kráľ Belo IV., azda krátko po tatárskom vpáde, trenčianskemu županovi Bášovi (*Baas*). Sobotište, pôvodne majetok kráľovského hradu Baňa (Banka pri Piešťanoch), zahŕňalo rozsiahle územie medzi dnešnými lokalitami Senica, Myjava, Vrbové a Radošovce.¹⁹ Keď trenčiansky župan Báš dostal povolenie predaja od kráľa, spomenutý majetok predal magistrovi Abovi, synovi Abu, za 400 mariek striebra, o čom nás informuje listina z roku 1251.²⁰

16 ŠTEFÁNIK – LUKAČKA et al., ref. 2, s. 165.

17 MAREK, Miloš. Postavenie hostí v stredovekom Uhorskom kráľovstve. In *Historický zborník*, 2002, roč. 12, č. 1 – 2, s. 14. ISSN 1335-8723.

18 MARSINA, ref. 5, č. 267, s. 187. „*Thome comitis, filii Abe, que nobis sepe et sepius in expeditionibus ac aliis eventibus nostris fideliter exhibuit... quandam terram castri nostri Nytriensis Vduornuc vocabulo, ubi castrenses nostri commorabantur et ipsis per Tartaros interemptis vacua remenserat et inculta, exceptis quatuor mansionibus castrensiū supradictorum... prememorato Thome... contulimus*“

19 LUKAČKA, Ján. Die Kontinuität der Besiedlung auf dem Gebiet des Komitats Nitra 9. – 13. Jahrhundert. In *Studia historica slovacica 18*. Beiträge zur ältesten Besiedlung der Slowakei. Bratislava, 1994, s. 149. ISSN 0585-5225.

20 MARSINA, ref. 5, č. 374, s. 260-261. Slovenský preklad listiny pozri v MARSINA, Richard

Sobotište však neležalo priamo na Českej ceste (z Holíča do Trnavy) a zdá sa, že sa vyvinulo trochu neskoršie. Vieme i to, že tu bolo trhové miesto.²¹ Príslušníci hlohoveckej vetvy rodu Aba mali istý čas vo vlastníctve i Komjatice (*terra Kamnati*), kým nevyšiel najavo ich neoprávnený predaj za 85 mariek striebra Abovi, synovi Abu. Uvedenú dedinu napokon vrátili Ondrejovi, kráľovskému taverníkovi, ktorý potom žiadal o jej potvrdenie privilégium.²² V listine z roku 1256 sa majetok Abu a Mikuláša uvádza ako východná hranica územia Skalice.²³ Podľa Lukačku Abovci patrili k lúpežníckym feudálom (*räuberischen Feudalen*), a preto nie je prekvapujúce, že už roku 1256 sa spomínajú ako susedia Skalice (*terra Zakolcza*).²⁴ Ich majetok sa spomína v tom istom roku (teda 1256) v listine, ktorou kráľ Belo IV. potvrdzuje františkánskemu rádu v Trnave donáciu na dedinu Boleráz zo 7. novembra 1247.²⁵

Ďalšie majetky hlohoveckej vetvy rodu Aba sú uvedené v už spomenutej listine z roku 1262. Týmto falzom si chcel Serefel, brat Zachuda, Deršu a Ladislava, prisvojiť Záhorec, Šterusy, Osuské, Chropov, Hradište pod Vrátnom a Dolné Dubové.²⁶ Pri popise hraníc Osuského, Chropova a Hradišťa pod Vrátnom sa spomína majetok (zem) magistra Abu a ako jeden z hraničných bodov sa uvádza „*mons Dobrovoda*“, teda vrch Dobrá Voda, a pri opise hraníc dediny Záhorec (Zahorch) sa smerom na juh uvádza dnes už nejestvujúca dedina Klenek (zato však v okolí je vrch – hora Klenová), ktorá patrila magistrovi Abovi.²⁷

Napokon ešte v roku 1268 pri metácii Bábu (*Baab*), ktorý kráľ Belo IV. odníma hradu Nitra a daruje túto dedinu Konchovi, trnavskému richtárovi, sa ako východná hranica Bábu spomína dedina Veľké Zálužie, patriaca magistrovi Abovi, ktorej hranice sú pri veľkej ceste (*magna via*) vedúcej z Nitry do Šintavy.²⁸

(výber, preklad a komentáre). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III. V kráľovstve sv. Štefana. Vznik uhorského štátu a čas arpádovských kráľov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2003, s. 172. ISBN 8088878829.

21 VARSÍK, ref. 5, s. 267.

22 MARSINA, ref. 5, č. 528, s. 365-366. Slovenský preklad listiny pozri v MARSINA, ref. 20, s. 195.

23 MARSINA, ref. 5, č. 532, s. 368. „... *ab orientem autem est conterminalis terre magistri Aba et Nicolai*...“

24 LUKAČKA, ref. 19, s. 149.

25 MARSINA, ref. 5, č. 563, s. 392-393. „... *per montem Sarkan redit ad primam, ibi sunt tres mete, quarum una meta separat terram ville Machalan, secunda terram magistri Abe, tertia vero terram predictae ville Balarad*...“ Listina potvrdzuje staršiu donáciu z roku 1247, kde sa však o majetku Abovcov nehovorí.

26 WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus VIII*. Pest 1870, č. 18, s. 24-26.

27 WENZEL, ref. 26, č. 18, s. 24-26.

28 „... *exinde tendit ad orientem iuxta metas terrae Inok jobagionis castri Zolagyoriensis, quae vocatur Agar; abhinc tendit ad vacuum terram castri Nitriensis, quae etiam Agar vocatur*...“

Uviedli sme už, že Hlohovec, hrad a osada, ako aj iné príslušenstvá patriace k nemu, boli predmetom donácie Abovi, synovi Abu, roku 1276. Roku 1280 sa spomína hlohovecký župan Mikuláš (*Nicolai comitis de Gologouch*), ktorý bol zrejme v službách rodu Aba v Hlohovci a ich familiár. V listine, ktorou mu daruje Ladislav IV. početné majetky, sú uvádzané jeho veľké zásluhy. Zúčastnil sa boja proti českému kráľovi Otakarovi pri dobýjaní hradu Ráb (*castrum Jauriense*), kde bol zabitý jeho brat Sebastián a aj samotný Mikuláš vyviazol s vážnym poranením. I napriek tomu sa zúčastnil rozhodujúcej bitky, v ktorej Otakar padol. Mikuláš sa taktiež zranil aj pri obliehaní hradu Zeleneč (*castrum Zelench*) a bol aj vo vojsku, ktoré bolo vyslané na potlačenie vzbury Kumánov.²⁹

Abovo panstvo sa roku 1294 rozširuje o Červeník, vtedy ešte nazývaný Biňa (*Edeuthbyny*). Túto osadu mu prepúšťa bratislavský podžupan Abrahám Rufus (Červený, Ryšavý), syn Menolda, za 10 mariek striebra. Biňa dostala podľa nového majiteľa nové pomenovanie Červený hrad, Verešvár (*Vörösvár*).³⁰ V tom istom roku (1294) stráca Aba osadu Hlohovec (resp. časť osady), ktorú kráľ Ondrej III. daruje Abrahámovi Rufusovi za jeho verné a udatné služby, za udatnosť v bitke pri Trnave (*iuxta civitatem Tyrnensem*) proti rakúskemu a štajerskému vojvodcovi Albrechtovi Habsburskému, kde zajal viacerých nepriateľských vojakov a získal i nepriateľskú zástavu za udatnosť, ktorú preukázal pri dobýjaní hradu Šaštín (*castrum Saswar*) od Albrechta a v neposlednom rade za pomoc Matúšovi Čákovi pri dobýjaní Bratislavského hradu s nasadením vlastného života.³¹

V donačnej listine na Hlohovec z roku 1294 pre bratislavského podžupana Abraháma, syna Menolda, sa zdôrazňujú veľké zásluhy Abraháma Rufusa, mlčí sa však o jeho predchádzajúcom majiteľovi Abovi. To dalo D. Lehotskej podnet k úvahe, že dve donácie (t. j. jedna pre Abu v roku 1276 a druhá pre Abraháma Rufusa roku 1294) sa týkajú dvoch častí osady, čomu by nasvedčovala aj zmien-

WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus VII*. Pest 1869, č. 129, s. 191; BORSA, ref. 1, č. 1572.

29 WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus IX*. Pest 1871, č. 194, s. 276-277.

30 KAMMERER, Emericus. *A Pécz – nemzetség Apponyi – agának az apponyigrófok levéltárában őrizett oklevelei I*. Budapest 1906, s. 23.

31 WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus X*. Pest 1873, č. 92, s. 135-136; BORSA, Imre – SZENTPÉTERY, Emericus (eds.). *Regesta regum stirpis Arpadianae critico – diplomatica, tomus II., volumina 4*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987, č. 3961. Na základe chybnéj interpretácie prameňa Felcán tvrdil, že tu ide o dôkaz toho, že Szolgagyör – hrad stál na mieste dnešnej Posádky. FELCÁN, ref. 8, s. 12. Je pravdepodobné, že na všetkých mýtniciach bolo zaužívané platenie istého poplatku, či už kráľovským nariadením, či skôr na základe zvyku. Napr. pri donácii Bernolákova dostáva spomenutý Abrahám Rufus aj malé mýto, ktoré zvyklo byť 2 denáre. SEDLÁK, Vincent. *Regesta diplomatica nec non epistolariae Slovaciae II*. Bratislava: Veda, 1987, č. 942, s. 410.

ka o dvoch trhoviskách. Podľa toho by jednu časť predstavovala osada kráľovských hostí, druhú osada poddaných kráľovského hradu, ktorá s ním bola bližšie spojená a ktorá predstavovala vlastné poddanské podhradie tohto hradu.³² Už tu sa vlastne črtá zárodok vývinu dvoch Hlohovcov – Starého a Nového, aj keď sa s týmto pomenovaním stretávame až neskoršie.

Z 18. januára 1294 pochádza druhá listina vydaná Ondrejom III. pre bratislavského podžupana Abraháma, syna Menolda. Opäť sa zdôrazňujú jeho veľké zásluhy a služby, ktoré preukázal uhorskej korune, ako aj jeho vernosť Ondrejovi III. a jeho udatnosť v početných vojenských stretnutiach, ktoré sme už spomenuli. Touto listinou kráľ Ondrej III. vyňal z jobagiónskeho postavenia hlohoveckého kráľovského hradu nielen Abraháma a jeho príbuzného Šimona, syna Vydu, ale aj ich potomkov a dedičov a zaradil ich medzi šľachticov krajiny (celého kráľovstva).³³ Vzhľadom na to, že v listinách z roku 1294 sa hrad Hlohovec označuje ako kráľovský, je pravdepodobné, že kráľ Ondrej III. Abovi, synovi Abovmu, hrad skonfiškoval niekedy pred rokom 1294.

Ináč vzťah medzi Abom a Abrahámom objasňuje ich dohoda z roku 1297.³⁴ V tomto roku komes Abu, syn magistra Abu, a magister Abrahám Rufus, syn

32 LEHOTSKÁ et al., ref. 10, s. 55.

33 BORSA – SZENTPÉTERY, ref. 31, č. 3960, s. 128. „... *ipsum comitem Abraam et Simonem filium Vyda consaguinem suum a conditione iobagionatus castris nostri de Golgoch duximus eximendos transferentes eosdem in numerum et consortium verorum nobilium regni nostri, volentes, ut tam pre[dicti] comes Abraam et Simon, quam sui heredes h[eredumque] suorum] successores illa et eadem gaudeant prerogativa nobilitatis, qua ceteri nobiles regni nostri gratulantur sub vexillo regio militantes...*“ Slovenský preklad listiny pozri DVORÁK, ref. 20, s. 273-274.

34 WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus XII*. Pest 1874, č. 489, s. 611-612; KAMMERER, ref. 30, č. 21, s. 34. Majetky v Galante získal Abrahám Rufus – typický príklad rýchlo postupujúceho jobagióna do vyššieho postavenia – už v roku 1297. BORSA – SZENTPÉTERY, ref. 31, č. 4121. Staršia literatúra bez odkazu na použitý prameň uvádza, že Kostol sv. Petra v Hlohovci sa spomína prvý raz roku 1241 ako „*ecclesia beati Petri*“. FRAŇO, Jozef et al. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. zv., A – J*. Bratislava: Veda, 1977, s. 417; ŠIMONČIČ, Jozef – WATZKA, Jozef. *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1989, s. 439; ČIEFOVÁ, ref. 10, s. 59, uvádza rok 1242. Vzhľadom na to, že tento údaj sa nenachádza ani v Marsinovom *Slovenskom Diplomatóri* (2. diel), ani v Gyórfyho *Historikom zemepise Uhorska arpádovských čias* viažucom sa okrem iného k Nitrianskej župe (IV. diel), možno považovať rok 1297 za prvú hodnovernú písomnú zmienku Kostola sv. Petra v Hlohovci. V priestore juhozápadne od Hlohovca sa nachádzala na pravom brehu rieky Váh dedina Bereček – dnešné Šulekovo (Bereczegu), ktorá patrila tunajším ľuďom. Západne od Šulekova ležali dnes už neexistujúce Kostofany (Kezthelen), ktoré sa v 2. polovici 13. storočia pretvorili na dve samostatné sídliská – Kostofany a južne od nich Veľké Kostofany (Nogkeztlen). Dost' presnú lokalizáciu oboch Kostolian nám umožnila metácia z roku 1353. LUKAČKA, ref. 19, s. 155. Prvú písomnú zmienku o Šulekove (súčasť dnešného moderného Hlohovca) nájdeme v listine z roku 1211, v ktorej sa Šulekovo (Beruczegu) uvádza ako dedina ležiaca na ceste, ktorá vedie z dediny Udvorce (Vdworc). MARSINA, Richard.

Menolda, urobili výmenu svojich majetkov pred Nitrianskou kapitulou. Aba dáva Abrahámovi celú osadu Sobotište, ktorú kúpil ešte v roku 1251 od trenčianskeho župana Báša, ako aj kamenný hrad Branč (*Berench*), ktorý tu rod Aba postavil so všetkými príslušenstvami. Na druhej strane Abrahám prepustil Abovi svoje osady Kľačany (*Kelechen*), Sasinkovo (*Saag*), Bojničky (*Boynch*), Díč (*Guthy*), dnes pusta v chotári Kľačian, bez kuriálneho pozemku pri svojej vinici a bez 20 jutár zeme nad spomenutou vinicou. Okrem toho mu dal polovicu osady Hlohovca, a to zem hradu z jednej strany Váhu (*terram Golgouch castris ex ista parte Waag*). Zem na druhej strane Váhu, nazývanú podobne Hlohovec, si ponecháva sám pre seba aj s mýtom, ktoré vyberá Abrahám od ľudí prichádzajúcich od Červeníka (*de Rufo castro*) popod Kostol sv. Petra (*ecclesiam beati Petri apostoli*) cez Hlohovec. Abrahám pritom prepúšťa Abovi aj cestu so šírkou 20 siah a aj tretiu skupinu osád na okolí Galanty, medzi nimi Veľké Kostoľany (*Kezlen*), nachádzajúce sa v chotári Šulekova, Gáň (*Gaan reginalem*), Galantu, kedysi patriacu synovi Una (*Vn*), Slovenskú dedinu (*Toutfalu*), ležiacu vo východnej časti chotára Galanty, druhú časť Galanty, Šúr (*Sur*), Beren (?), Vedered (Voderady) a 3 dediny s rovnakým názvom – Kurteulus (dnešné Körtvéglyes). Túto listinu si dal komes Aba, syn komesa Abu, potvrdiť u kráľa Ondreja III. už v roku 1300.³⁵

Podľa Vincenta Sedláka je pravdepodobné, že Abovci niekedy na začiatku 14. storočia postavili hrad v Galante, aj keď prvá zmienka o ňom je pomerne neskorá, až z roku 1421 (*totale castrum Galantha*), pričom nie je vylúčené, že ho stavali na nejakom už predtým opevnenom mieste. Abovci z hlohoveckej vetvy sa pridali na stranu Matúša Čáka, čím, prirodzene, ich majetok (značná časť Galanty) prepadol v prospech kráľa.³⁶

Po smrti Ondreja III. sa rozpútal zápas o nástupníctvo na uhorskom tróne a práve západné Slovensko sa stalo dejiskom mocenských zápasov, ktoré mali ohlas aj v Hlohovci, ba priamo ovplyvňovali ďalší vývin v tejto oblasti.

Hrad Hlohovec i s osadou mal v tom čase dvoch vlastníkov, ktorí sa oň delili. Bol to Aba, syn Abu, a Abrahám Rufus. Obaja dostali svoje majetky od posledných Arpádovcov, Aba od Ladislava IV. (1276), Abrahám od Ondreja III. (1294). Ako sme na to už poukázali, priamo z donačnej listiny sú známe dobré vzťahy Abraháma Rufusa s Matúšom Čákom, konkrétne Abraháмова pomoc pri dobýjaní Bratislavy, pričom aj samotný Aba Veľký alebo Pekný z hlohoveckej vetvy rodu Aba mal k Matúšovi dobrý pomer. To znamená, že keď sa Matúš Čák

Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Bratislava: Veda, 1971, č. 168, s. 133. Šulekovo sa síce spomína už v listine uhorského kráľa Bela II. z roku 1138, avšak táto listina je falošná – vymyslená z historickej aj diplomatickej stránky. MARSINA, ref. 34, č. 78+++ , s. 76.

35 WENZEL, Gustav. *Codex diplomaticus arpadianus continuantus XII.* Pest 1874, č. 518, s. 655-656.

36 SEDLAK, Vincent et al. *Galanta.* Bratislava: Obzor, 1987, s. 23.

po vymretí Arpádovcov dostal k moci ako stúpenec Václava III., ktorý bol roku 1301 korunovaný za kráľa pod menom Ladislav V., obaja feudáli zostali pokojne na svojich majetkoch. Mladý kráľ totiž bohato odmenil najmä Matúša Čáka udelením Trenčianskej³⁷, Nitrianskej³⁸ a Komárňanskej župy, čím sa Matúš Čák stal fakticky pánom nad prevažnou časťou západného Slovenska. Treba poznamenať, že to bolo iba udelenie zvyšných kráľovských majetkov nachádzajúcich sa v týchto 3 župách. Donácia však mala pre samotného Matúša Čáka veľký význam, pretože legalizovala jeho neoprávnene získané majetky z predchádzajúceho obdobia.

Do jeho rúk sa dostala i Trnava, pričom trenčiansky zemepán mesto bezohľadne vydieral a vymáhal od Trnavčanov vysoké peňažné dávky. Tu sa útoky feudálov zamerali najmä na majetok cirkevných inštitúcií.³⁹ Aj útok feudála Abu sa zameril na majetky cirkevných inštitúcií. V Trnave sa stal jeho obeťou bohatý miestny konvent klarisiek. Ich postavenie sa ešte začiatkom 14. storočia zdalo neotrasiteľné a zabezpečené voči akémukoľvek nepriateľovi, keďže kláštorný Kostol Svätej Panny Márie v Trnave roku 1301 dostal navyše odpustkovú právomoc, čo, prirodzene, prinieslo klariskám ďalšie zisky. Veriaci tu mohli získať odpustky na sviatky Panny Márie (najpravdepodobnejšie 25. marca), svätej Kláry (12. augusta) a svätej Alžbety (19. novembra).⁴⁰ Už roku 1302 však musel pápežský legát Mikuláš ochrániť konvent pred počínaním Abu, ktorý neoprávnene vymáhal z majetkov konventu desiatok, tvrdiac, že právo vyberať desiatok kúpil od ostrihomskej kapituly. Na sťažnosť opátky rádu svätej Kláry sa začal záležitosťou zaoberať pápežský legát, biskup Mikuláš.⁴¹ Komes Abu, syn nebohého komesa Abu, však nemohol svoj nárok na túto dávku pred spomínaným legátom Mikulášom obhájiť, pretože majetok trnavských klarisiek bol od platby desiatku

37 SEDLÁK, Vincent. *Regesta diplomatica nec non epistolariae Slovaciae I*. Bratislava: Veda, 1980, č. 95, s. 68.

38 NAGY, Imre. *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I*. Budapest 1878. č. 22, s. 26.

39 ŠIMONČIČ, Jozef – WATZKA, J. *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 38, 44.

40 SEDLÁK, ref. 37, č. 24, s. 38.

41 SEDLÁK, ref. 37, č. 96, s. 68. „*Nicolaus, Ostiensis et Velltrensis episcopus, apostolicae sedis legatus nobili comiti Abbe, filio quondam comitis Abbe, Strigoniensis diocesis, ad querimoniam abbatis et conventus monasterii sancte Marie Tirnensis, ordinis sancte Clare, ... decimas de bonis ipsarum... decimasolvere tenerentur... idem comes Abba easdem decimas preteritu cuiusdam vendicionis, facte sibi per capitulum Strigoniense de quibusdam decimis... sepeditas decimas, que non spectabant ad ipsum... ei concedere quoquo modo nequiverit.*“ Komes Abu z Hlohovca tak konal pri výkone svojej funkcie „*in castro Tirnensi*“, teda nepochybne v úlohe kastelána kráľovského hrádka v Trnave. Roku 1318 uhorský kráľ Karol Róbert odmenil služby jedného z bývalých Matúšových spojencov Dominika, syna Jóba, ktorý prebehol do kráľovského tábora, práve za jeho účasť na dobýjaní tohto kráľovského hrádka v Trnave (*in castello Nogsombot*). Zrejme tu istý kratší čas zastával aj funkciu kráľovského kastelána. RÁBIK, Vladimír. *Mestská kniha Trnavy (1392/1393 – 1530)*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 107-108. ISBN 9788080821852.

oslobodený už roku 1296. Vyľakané klarisky si už roku 1303 nechali potvrdiť od kráľa Ladislava V. (Václava III.) oslobodenie poddaných kláštora od platenia akýchkoľvek daní a dávok.⁴² Aj z uvedeného príkladu jasne vidieť, že Aba Veľký z Hlohovca bol nepochybne silným feudálom a verným spojencom Matúša Čáka z Trenčína spolu s Abrahámom Rufusom, ktorý vlastnil časť Hlohovca od roku 1294. Spoločne odmietli uznať zvrchovanú moc Karola Róberta z rodu Anjou, čím upadli do jeho nemilosti.

Aby sme mohli nadobudnúť lepší a ucelenejší pohľad na hlohoveckú vetvu rodu Aba, zmienime sa na tomto mieste aspoň v krátkosti tiež o jej majetkoch ležiacich v blízkosti samotného Hlohovca a ich osudoch. Už v roku 1302 sa spomínajú Hrnčiarovce v Nitrianskej župe (dnešný Lančár), ktoré komes Aba, syn Abu, spolu so svojím synom Mikulášom daroval Štefanovi, synovi Salamar, zvaného Leueu, za preliatie krvi, znivočenie jeho tela, ako i za preukázané verné služby jeho brata, komesa Michala, ktorý bol zabitý na hrade Senica vojskom českého kráľa Václava II.⁴³

Podobne v roku 1306 komes Aba, syn Abov, pridal spomenutému Štefanovi, zvanému Leueu, ako i jeho synom, za smrť Michala, Štefanovho brata, ktorý zahynul na hrade Senica v službách samotného komesa Abu, mlyn v Orešanoch.⁴⁴

Napokon v listine nitrianskej kapituly z roku 1306 sa dočítame, že komes Aba, syn magistra Abu, spolu so svojím synom Mikulášom, daruje už spomenutému Štefanovi, synovi Salamera, ktorého už v roku 1316 nachádzame vo funkcii kastelána hradu Dobrá Voda, svoju dedinu získanú kúpou, zvanú Dubovany (*Duub*).⁴⁵

V listine, ktorej presný dátum vzniku nepoznáme, Aba Veľký získava kúpou Lovčice (*Loch*). Spomenutá listina je datovaná medzi rokmi 1309 – 1313 v *Slovenskom registári*.⁴⁶ Z iných prameňov však vieme, že Aba Veľký alebo Pekný z hlohoveckej vetvy rodu Aba zomrel 15. 6. 1312 v bitke pri Rozhanovciach, kde bol jedným z veliteľov vojsk. Skutočnosť, že v listine nie je označený ako nebohý, nás núti predpokladať, že spomenutá písomnosť musela vzniknúť v období rokov 1309 – pred 15. 6. 1312.⁴⁷

42 SEDLÁK, ref. 37, č. 178, s. 101.

43 SEDLÁK, ref. 37, č. 161, s. 94. „... comes Aba, filius Abee, cum filio suo Nicolao... quandam possessionem empticiam, Gerencher vocatam, in comitatu Nitriensi existentem, Stephano, dicto Leueu... cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis universis dedit, donavit et contulit...“ Pozri i SEDLÁK, ref. 37, č. 175, s. 100-101.

44 SEDLÁK, ref. 37, č. 418, s. 194. „... nobilis vir comes Abaa filius Abee...molendinum suum super possessione sua in Gyos existentem... Stephano, dicto Leueu, et suis filiis pro morte Michaelis fratris sui, quem in Si[n]che in servicio eiusdem comitis Abaa interfecerunt, dedit...“ Leueu je z maďarčiny Lövvö a znamená (luko)strelec.

45 SEDLÁK, ref. 37, č. 425, s. 197.

46 SEDLÁK, ref. 37, č. 736, s. 317-318.

47 SEDLÁK, ref. 37, č. 725, s. 317. Medzi Trnavou a Hlohovcom nachádzame ešte jeden maje-

Napokon v roku 1312 vydáva magister Mikuláš, syn magistra Abu, listinu, ktorou láka nových osadníkov do svojej dediny Bíňa (*Been*) v okolí Nových Zámkov.⁴⁸ Podľa nás je však pravdepodobnejšie, že označenie Been sa nevzťahuje na osadu Bíňa v okolí Nových Zámkov, ale na časť osady Červeník (vtedy ešte nazývaný Bíňou – *Edeuthbyny*), ktorú získal Aba už v roku 1294 za 10 mariek striebra, ako sme na to už poukázali. Podľa tohto by na mieste dnešného Červeníka existovali dve osady – jedna patriaca Abovi, nazývaná Bíňa (ponechala si svoj starý pôvodný názov) a druhá patriaca Abrahámovi Rufovi, nazývaná Červeník (*Vereswar, Weruswar, Wruswar* – pomenovaná podľa svojho majiteľa Abraháma Ryšavého či Červeného, aby sa jasne odlišila od susednej osady patriacej komesovi Abovi, synovi magistra Abu). Takýto vývoj a situáciu ostatne registrujeme aj v samotnom Hlohovci. Vieme aj to, že komes Aba, syn magistra Abu, a magister Abrahám Rufus, syn Menolda, na základe dohody pred nitrianskou kapitulou v roku 1297 si vzájomne vymenili majetky, pričom Aba získal viaceré osady v bezprostrednom či širšom okolí Hlohovca a Galanty a zbavil sa majetkov geograficky vzdialenejších od Hlohovca (hrad Branč spolu so všetkým jeho príslušenstvom a celá osada Sobotište). Práve preto sa nám zdá nelogický fakt, že by osada označená v tejto listine ako Been mala byť dnešná Bíňa v okolí Nových Zámkov, ako sa nás snaží presvedčiť Sedlák vo svojom 1. zväzku *Slovenského registru*.

Spomenuli sme už účasť Abu v bitke pri Rozhanovciach, ako i vernosť a lojalnosť Abu voči Matúšovi Čákovi. Keď sa Omodej z rodu Aba a jeho synovia dostali do sporu s košickými mešťanmi, ako i so samotným kráľom Karolom Róbertom z rodu Anjou, boli Aba z Hlohovca spoločne s Demetrom poverení velením vojsk Matúša Čáka. Samotný Aba stál na čele 1700 kopijníkov, ktorých vyslal spomenutý Matúš na východné Slovensko ako posilu Omodejovcom. Aba i Demeter však v bitke pri Rozhanovciach, malej dedine na východnom Slovensku v Košickej kotline asi 12 km vzdialenej od Košíc, padli 15. júna 1312, o čom svedčia i správy vo viacerých uhorských kronikách, ako i listiny.⁴⁹ O bit-

tok patriaci Mikulášovi, synovi Abu. Spomína sa 20. mája 1316 v listine nitrianskej kapituly ako jeden zo susediacich majetkov komesa Widu v blízkosti dnešných Zeleníc. „... *eidem comiti Martino in concambium cuiusdam particule terre, in Zela existentis, que iacet inter terram Kazmete a parte superiori et eciam terram magistri Nicolai filii Abe a parte inferiori...*“ SEDLÁK, ref. 31, č. 99, s. 64.

48 SEDLÁK, ref. 37, č. 1065, s. 454. „... *ad possessionem nostra, Been vocatam, causa commorandi convenire volentibus hanc gratiam et libertatem duximus faciendam, ut a die adventus ipsorum usque ad revolucionem sex annorum nullum censum, nullum debitum dare et solvere teneantur. Elapsis autem ipsis sex annis eadem gaudent et fruuntur libertate, qua ceteri hospites nostri, qui ab antiquo in eadem extiterant residentes...*“

49 SEDLÁK, ref. 37, č. 1036, s. 442. „... *Karolus... in conflictu cum magistro Demetrio, filio Nicolai, Nicolao et David filiis Omode, et magistro Aba ac cum tota potencia Mathei de*

ke pri Rozhanovciach hovorí i kronikár *Obrázkovej kroniky* z roku 1358, ktorý pomenúva novú kapitolu v kódexe pri roku 1312 s titulom *Bitka kráľa Karola so svojimi proti Matúšovi a synom Omodeja* a hovorí, že to bol boj veľmi tvrdý, aký ešte nebol v Uhorsku od čias Tatárov.⁵⁰ Kráľovským vojskám poskytli významnú pomoc spišskí Sasi, košickí mešťania a rytieri johanitskej rehole.

Je možné, že Mikuláš Aba, syn Abu Veľkého alebo Pekného, slúžil Matúšovi Čákovi zo strachu alebo z prinútenia a po smrti svojho otca v bitke pri Rozhanovciach začal premýšľať o svojom prechode do kráľovského tábora (podobne ako aj Abrahám Rufus). Je jasné, že víťazstvo kráľa v tejto bitke a porážka expedičného zboru Matúša Čáka o sile 1700 kopijníkov, ktorým velil práve jeho otec, malo aj istý psychologický účinok, a to nielen na Mikuláša Abu, ale aj na iných šľachticov, dovtedy verných Matúšovi Čákovi, a stratili v ňom dôveru, príp. sa začali obávať odplaty zo strany kráľa. To by vysvetľovalo, prečo na podnet Matúša Čáka neskôr oslepili a okyptili (odťali mu ruky) Mikuláša Abu jeho vlastní kasteláni hradu Dobrá Voda, ako na to ešte neskôr poukážeme. Matúš Čák možno považoval jeho nechotu dobrovoľne vydať hrad Dobrá Voda za zradu a v príhodnej chvíli ho chcel zbaviť ďalších majetkov. Matúš Čák sa napokon o úmysloch Mikuláša Abu – prebehnutie do tábora kráľa – aj mohol dozvedieť a rozhodol sa ho kruto potrestať, čo nebolo u Matúša Čáka napokon ničím výnimočným.

Mikuláš Aba nemal také šťastie ako Abrahám Rufus. Tomu Matúš Čák za jeho zradu „len“ vypálil hrádok v Červeníku (*Werusvar*) a nechal zlikvidovať 2 bratov Damu a Synkeho.⁵¹

Trenchen, prope Cassam habito...“ SEDLÁK, ref. 31, č. 247, s. 123-124. „... (*K*)arolus, rex Hungariae... Primum siquidem cum ipse rex contra potenciam Mathei de Trenchen, item filios Omodei, quondam palatini, Demetrium, filium Nicolai et Aba in Ruzgun conflictum habuisset...“

- 50 EMICH, Gustavus. Marci chronica de gestis Hungarorum ab origine gestis ad annum M.CCC. XXX. producta. Pestini, 1867, kap. 96, CXI. „*Ex parte vero altera Demetrius filius Nicolai et Aba, princeps exercitus, ac duo filii Omodei mortis iaculo vulnerati praepropere ceciderunt, et alii quamplurimi letaliter sauciati...*“ Pozri i SOPKO, Július. *Kroniky stredovekého Slovenska*. Budmerice: Rak, 1995, s. 65-66. ISBN 8085501074 a DANGL, Vojtech. *Bitky a bojiská. Od Wogastisburgu po Lamač*. Bratislava: Mladé letá, 1984, s. 39-40. V súvislosti s touto bitkou Lukačka predpokladá, že hlohovecká vetva Abovcov vymrela roku 1312 smrťou Abu Pekného v bitke pri Rozhanovciach. LUKAČKA, Ján. Najstaršie nitrianske šľachtické rody. In *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1994, s. 109. ISBN 8096710303. Je však jasné, že Aba Pekný z Hlohovca mal syna Mikuláša, ako o tom svedčia viaceré listiny a formulky v nich „*comes Aba, filius Abee, cum filio suo Nicolao*“.
- 51 LUKAČKA, Ján. Matúš Čák Trenčiansky a jeho familiarita. In *Historický časopis*, 2003, roč. 51, č. 4, s. 598. ISSN 0018-2575. Na ilustráciu konca dobrých vzťahov medzi Matúšom Čákom a bratislavským podžupanom Abrahámom Rufom, synom Menolda, uvidíme ich vzájomnú výmenu majetkov. Podľa listiny z 19. augusta 1309 si komes Abrahám Rufus v za-

Po smrti Abu Veľkého alebo Pekného v bitke pri Rozhanovciach (*Ruzgun*) pánom Hlohovca – hradu i osady rozkladajúcej sa pod ním sa stáva jeho syn Mikuláš, ktorý upadol ako príslušník rodu Aba do kráľovskej nemilosti. Nenávisť uhorského kráľa Karola Róberta voči odbojným a neverným Abovcom potvrdzuje i fakt, že po rozhanovskej bitke úradný názov Abovskej stolice – Abauyar sa smel alebo mal používať len ako Ujvar, akoby meno Aba bolo vymazané zo štátneho slovníka.⁵² Vieme i to, že odbojným Omodejovcom boli zhabané všetky majetky a ich hrad v Gőnci bol zbúraný na kráľov príkaz.

Mikuláš, syn Abu Veľkého, bol i vlastníkom hradu Dobrá Voda. Prvýkrát sa hrad spomína až v liste z 25. februára 1316, ktorým Matúš Čák vyzýva kastelánov hradu Dobrá Voda, Moku a Štefana, zvaného Lwe, aby mu odovzdali hrad, čím chcel rozšíriť svoje dŕžavy aj o dobrovodské panstvo.⁵³

Samotný hrad bol postavený na majetku magistra Abu z hlohoveckej vetvy Abovcov niekedy medzi rokmi 1262 – 1316. Nepoznáme písomné pramene, ktoré by presnejšie datovali jeho vznik a je len na škodu veci, že sa tu doposiaľ neuskutočnil archeologický výskum. Keďže osudy posledného príslušníka rodu Aba v Hlohovci sú úzko späté s týmto hradom, rozhodli sme sa venovať mu zvýšenú pozornosť.

stúpení svojim služobníkom Michalom, synom Bodou zo Žitného ostrova (de Chollokuz) na jednej strane a Matúš, syn Petra, predtým palatín, spoločne so synom, magistrom Matúšom, na strane druhej, vzájomne vymenili majetky. Abrahám Rufus musel prepustiť Matúšovi Čákovi svoj hrad Branč (*castrum Berench*), za čo dostal 3 dediny ležiace v Nitrianskej župe: Piešťany (*Pechen*) ležiace pri Váhu, ktoré kedysi patrili hradu Čachtice (*castrum Chehte*), Drahovce (*Daraag*), ktoré predtým patrili akémusi Mikulášovi, a Lukáčovce (*Lakach*), ktoré kedysi vlastnil Erney z Kostolného Seku (de Zeek). SEDLÁK, ref. 37, č. 683, s. 302. Je jasné, že 3 dediny za hrad Branč, spolu so všetkým príslušenstvom, ktorý Abrahám Rufus získal ešte od rodu Aba v roku 1297 spolu s príslušenstvom, je málo. Domnievame sa, že výmena bola zrejme iniciovaná pod nátlakom Matúša Čáka, ktorý sa chcel zmocniť tohto dôležitého a nepochybne strategicky umiestneného hradu.

- 52 LAMOŠ, Teodor. Bitka pri Rozhanovciach. In *Príspevky k dejinám východného Slovenska*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, s. 68. Príkladom nenávisti kráľa Karola Róberta po bitke pri Rozhanovciach k Abovcom sú aj Tomáš a Mikuláš, synovia Štefana, zvaného Čurke (*Chyurke*), z jednej z početných vetiev rodu Aba. Obaja utiekli do Poľska, kde žili ako vyhnanci, a až v roku 1323 ich kráľ Karol omilostil a vrátil im naspäť ich rodinné majetky Malú Idu a Poľov, ktoré im zabral Filip Drugeth. VARSÍK, ref. 5, s. 374. O tom, že nie všetci Abovci boli nepriateľmi kráľa Karola Róberta, svedčí listina zo 4. septembra 1310. Kráľ v nej udeľuje majetky magistrovi Alexandrovi, synovi Alexandra z rodu Abovcov, ktorý ho podporoval a poskytol mu pomoc hneď od jeho vstupu do Uhorska. V listine sa spomínajú zásluhy Alexandra Abu v boji proti kráľovým nepriateľom Václavovi Přemyslovskému (protikráľ Karola I., v rokoch 1301 – 1305 uhorský kráľ pod menom Ladislav, v rokoch 1305 – 1306 ako Václav III., český kráľ) i Otovi Bavorskému. SEDLÁK, ref. 31, č. 806.
- 53 SEDLÁK, ref. 31, č. 84, s. 56. „... *Matheus palatinus dilectis sibi Moka et Stephano, dicto Lwe, castellanis de Ioku notificat... scilicet in restitutione castris, in quo residendo rebelles extiterint...*“

Hrad Dobrá Voda sa nachádza na úpätí Malých Karpát neďaleko dediny rovnaného mena. Leží vo výške 320 m n. m. a zaberá rozlohu 8467 m². Polohu hradu výstižne opísal už v 18. storočí Matej Bel vo svojich *Noticiach*: „... hrad je vystavaný na skalnatom vrchu. Zo zadnej strany sú širé a tónisté lesy. Na východ a juh od hradu sa rozkladá rovina s početnými dedinami, na ktoré je odtiaľto dobrý rozhľad a ktoré zväčša podliehali správe hradu“.⁵⁴

Rozhodujúcim faktorom pri výbere polohy hradu bola blízkosť tzv. Českej cesty, ktorá v tejto oblasti prechádzala z Trnavy cez Trstín, priesmyk pri Bukovej, cez Jablonicu do Hodonína a ďalej smerovala do Čiech. K Českej ceste sa pri Jablonici pripájala cesta vedúca z Považia cez Vřbové, Brezovú pod Bradlom a Hradište pod Vratnom. Napokon pre hrad bola dôležitá cesta, ktorá ešte dnes prechádza povedľa hradu a smeruje na Hradište a Brezovú. Na území patriacom k hradu existovali menšie spojnice. Jedna už od polovice 13. storočia viedla z Hlohovca na Dobrú Vodu.⁵⁵ Vzhľadom na to, že hrad Dobrá Voda sa nachádzal v blízkosti Českej cesty, ako i v blízkosti spomínaných spojnic, možno usúdiť, že išlo o strážny hrad. Pokiaľ ide o jeho vznik, treba povedať, že falzum z roku 1262 pri popise hraníc darovaných majetkov spomína len „*mons Dobrovada*“, t. j. vrch Dobrá Voda.⁵⁶ O hrade tu síce nie je žiadna zmienka, avšak treba mať na zreteli, že spojenie lesa či vrchu s miestnym názvom dokazuje existenciu určitej formy sídliska. Z architektonického hľadiska možno stavbu najstaršej časti, Horného hradu, klásť do 2. polovice 13. či na začiatok 14. storočia.⁵⁷ Je málo pravdepodobné, že so stavbou sa začalo až začiatkom 14. storočia, pretože nepriaznivá politická situácia v krajine nebola vhodným obdobím pre výstavbu hradu.

Samotný hrad sa dostal do Čákových rúk niekedy medzi 25. 2. a 26. 9. 1316, pretože už 26. septembra 1316 vydáva niekoľko listín vo svojej kúrii pod hradom Dobrá Voda (*datum sub castro loku*).⁵⁸ V jednej z nich Matúš Čák umožňuje slobodný odchod Lampertovi, synovi Kazimíra.⁵⁹ V inej Matúš Čák potvrdzuje

54 BEL, Matej. *Notitia Hungariae novae historico-geografica IV*. Vienna 1742, s. 480.

55 Azda bola spojnica medzi hlohoveckým sídlom Abovcov a Dobrou Vodou.

56 WENZEL, ref. 26, č. 18, s. 24-26.

57 Pri určovaní najstaršej fázy sa treba sústrediť na ich (neraz len predpokladané) najstaršie časti – jadrá, ktoré zvyčajne tvorili silný pevnostný objekt (veža) a obytná budova (palác). Hlavné pevnostné veže bývali umiestnené buď v strede budujúceho sa objektu, alebo na jeho okraji, ktorý tvoril zvyčajne terénne najnepriístupnejšie miesto. Podľa typu existovali 2 druhy týchto veží: okrúhle alebo hranaté (Dobrá Voda), zriedkavé boli veže podkovovitého tvaru. MARŠINA, Richard. *Dejiny Slovenska I (do roku 1526)*. Bratislava: Veda, 1986, s. 293.

58 SEDLÁK, ref. 31, č. 116, s. 72., s. 117 a 118, s. 73, č. 119 a 120, s. 74, č. 121, s. 74-75.

59 Pravdepodobne ide o Lamperta, syna Kazimíra z biňanskej vetvy rodu Hunt-Poznanovcov, ktorý sa spolu s bratmi Pongrácom, Ugrinom, Petrom, Ladislavom a Štefanom spojili s Čákovcami a významnou mierou sa podieľali na rastúcej feudálnej anarchii. Matúš Čák sa však nakoniec nepekne zachoval i k nim a v príhodnej chvíli ich zbavil všetkých starých majetkov.

komesovi Štefanovi, zvanému Luel, predošlé donácie od komesa Abu Veľkého na dedinu Dubovany (*Dub*) a Hrčiarovce (*Gerencer*), na mlyn v Orešanoch (*villa Gyos*), ako aj všetky majetky Štefana, či už darované, alebo získané kúpou.⁶⁰ Napokon daruje osadu Kurthueles (zrejme *Körtvélyes*) jeho synovi Mikulášovi.⁶¹ Posledná listina z 26. septembra 1316, vydaná pod hradom Dobrá Voda, nás informuje o tom, za akých podmienok bol daný hrad vydaný. Matúš Čák v nej ďakuje kastelánovi Moukovi za „znivočenie údov a vypichnutie očí Mikuláša, syna Abu“ a zaväzuje sa ho ochrániť⁶² (čiže zobral kastelána Mouku i jeho potomstvo pod svoju ochranu). Ďakuje mu (Moukovi) za vydanie hradu Dobrá Voda. Je pochopiteľné, že Mikuláš nechcel pripustiť obsadenie hradu a svojich majetkov, ktoré zdedil po otcovej smrti (Aba Veľký alebo Krásny padol v bitke pri Rozhanovciach 15. 6. 1312). V dôsledku spomínaného poranenia Mikuláš Aba nepochybne zomrel.⁶³

Mikuláš Aba sa spomína ešte aj v písomnosti nitrianskej kapituly 1. mája 1316. V tejto listine si osobitne bránil Kľačany (*Kelechen*), ktoré hlohoveckí Abovci získali už roku 1297 vo výmennom obchode s Abrahámom Rufusom, a na ktoré si robili nároky – ešte na základe donácie Ondreja III. – Benedikt a jeho syn Štefan Ilmerovci (*de Ilmeer*).⁶⁴ Samotný Hlohovec bol zrejme v obdo-

Roku 1299 prebehli teda ku kráľovi Ondrejovi III., ktorý im z vd'ačnosti vrátil ich dedičné staré majetky – hradné panstvá Čachtice, Piešťany (Tematín), Bojnice, Prievidza a Rajec. Matúš Čák však platnosť tejto donácie nikdy neuznal. Pozri LUKAČKA, ref. 50, s. 104.

60 SEDLÁK, ref. 31, č. 118, s. 73.

61 SEDLÁK, ref. 31, č. 119, s. 74. „... *Matheus palatinus considerans fidelitatem Nicolai filii Stephani comitis, dicti Lwe, villam Kurtheules... eidem Nicolao duxit conferendam...*“

62 SEDLÁK, ref. 31, č. 121, s. 74-75. „... *Matheus... promisit Mouka comiti pro mutilacione membrorum et eruicione oculorum Nicolai filii Aba... racione restitutionis castris loku...*“

63 Lehotská ho dokladá ako majiteľa hradu ešte i v roku 1321, čo však podľa nás je vylúčené, keďže posledná zmienka o ňom je z roku 1316, ako sme na to už poukázali. K roku 1321 pozri LEHOTSKÁ, et al. ref. 10, s. 58. Podobne (nesprávne) aj ČIEFOVÁ, ref. 10, s. 20. V tomto roku už však bol Mikuláš Aba, syn Abu mŕtvy.

64 SEDLÁK, ref. 31, č. 93, s. 60. NAGY, Emericus. *Codex diplomaticus patrius I.* Jaurini-Győr, 1865, č. 356, s. 393-394. Dič je zaniknutá osada ležiaca v Nitrianskej župe v blízkosti Hlohovca. 28. augusta 1256 vydal uhorský kráľ Belo IV. listinu, ktorou daroval Alexandrovi, synovi Zotha, Sasinkovo. Túto osadu získal za verné služby, ktoré preukázal predovšetkým v Chorvátsku a v krajoch za riekou Drávou. V metácii, ktorú vykonal Šimon, syn Vidu, zo Svätého Jána, sa spomínajú aj osady Dič spolu s Kľačanmi. Podľa údajov listiny mala zo Sasinkova viesť cesta do Diču a Bojničiek. „... *Kelechent et Dychy... Sag cum Dychy et Boymoch, ab inde vicinando Dychy ... villam Dychy...*“ MARSINA, ref. 5, č. 535++, s. 371. Osada existovala ešte v 19. storočí, keďže sa nachádza aj na mape ostrihomskej arcidiecézy z roku 1822. Podľa druhého vojenského mapovania z roku 1838 bol Dič malou osadou s piatimi domami, nachádzajúcou sa na západ od cesty Kľačany – Sasinkovo. Dnes sa tam nachádza už len poľnohospodársky dvor s ošipárňou.

bí roku 1318 – 1349 majetkom kráľovskej koruny, ktorá medzitým prešla z rúk Karola Róberta na jeho syna Ľudovíta I.

Zdá sa, že samotný Dobrovodský hrad získal späť do svojho vlastníctva Karol Róbert ešte pred smrťou Matúša Čáka (1321), pretože už roku 1320 sa spomína ako kastelán na Dobrej Vode prívrženec kráľa – temešský župan Mikuláš Treutel.⁶⁵ Usudzujeme, že spomenutý hrad bol obsadený kráľovským vojskom niekedy medzi rokmi 1317 – 1320, potom čo rakúsky vojvoda Fridrich vrátil v roku 1317 Karolovi Róbertovi mesto Bratislavu a hrad, čím sa získal nový oporný bod boja proti Matúšovi Čákovi. Odtiaľ bol asi obsadený i hrad Dobrá Voda.⁶⁶

Vráťme sa však k osudom samotného Hlohovca. Dôležité údaje nám poskytuje i listina Jána, nitrianskeho biskupa a nitrianskeho župana. V nej sa sťažuje na škody, ktoré mu spôsobil Matúš Čák z Trenčína, vypočítava ich a so súhlasom kaločského arcibiskupa Ladislava a iných uhorských biskupov ho opätovne s jeho prívržencomi exkomunikuje a na jeho území vyhlasuje interdikt. Okrem iného sa v listine hovorí: „*Okrem toho na mýtnych miestach v Šintave, Sali, Bane, Hlohovci, Drietome, Predmieri a všade pri Váhu, v Kovarciach, Novej Vsi, Chrašťanoch, Tekove, Bátovciach, Hokovciach, Honte, Belej, Pod Zoborom, za časť nám patriacu spôsobil nám škodu 200 hrivien ročne od času, čo sme sa dostali na čelo Nitrianskeho biskupstva.*“⁶⁷

Táto listina však nešpecifikuje, o aké časti mýta (*tributum*) patriace biskupovi ide (desiatok, tretina, dve tretiny, prípadne celé mýta). Vzhľadom na to, že Ján zastával v roku 1318 i úrad nitrianskeho župana, ako to vidno aj z jeho titulácie (*Johannes episcopus Nitriensis locique eiusdem comes perpetus*), do úvahy by mohlo pripadnúť i to, že šlo o tzv. županskú tretinu, a to tiež v prípade Hlohovca (*Colchuch*). Mohlo by napokon ísť len o desiatok, ako tomu bolo v prípade Bany, ktorá sa spomína v listine z roku 1312, keď ostrihomská kapitula na žiadosť nitrianskeho biskupa Jána prepísala listinu uhorského kráľa Bela IV.

65 „... magister Nicolaus... castellanus noster de Iokw...“ FEJER, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VIII/1*, Budae, 1832, s. 595. NAGY, Imre. *Codex diplomaticus hungaricus Andegavensis I*. Anjoukori Okmánytár. A Magyar Tudományos Akadémia, 1878, s. 549.

66 KLEIN, Bohuš – RUTKAY, Alexander – MARSINA, Richard. *Vojenské dejiny Slovenska, zv. 1. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1994, s. 149. ISBN 80-967113-1-8.

67 SEDLÁK, ref. 31, č. 312, s. 152. „*Ad hec in tributis de Sempteh, de Sallia, de Bania, de Colchuch, de Dregma, de Pregmer et ubique circa Wag, in Koarch, in Nova Villa, in Hyrischan, in Bors, in Bath, in Egech, in Hunth, in Bela, circa Subor, quantum ad porionem nostram nos contigentem, dampnum ducentarum marcarum intulit quolibet anno a tempore, quo nos ecclesie Nitriensi presidemus...*“ 1 hrivna 1 = 254,537 g striebra. Slovenský preklad listiny pozri v PEKNÍK, Miroslav et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, s. 144-148. ISBN 8088878357.

o reštituovaní desatiny poplatkov z tejto dediny.⁶⁸ Ďalšie škody spôsobil Matúš Čák Nitrianskemu biskupstvu na dvoch väčších majetkoch, ktoré mali spolu 50 sedliackych usadlostí (manzií), nazývaných Krsteňany, ležiace pri dedine Skačany. Tento majetok daroval Jánovi, nitrianskemu biskupovi, Abrahám Rufus za spásu svojej a bratovej duše. Matúš Čák však obyvateľov a ľudí týchto dedín vyhnal a sústredil do svojej dediny Bánovce nad Bebravou, pričom lepšie budovy a domy dal previezť na svoje majetky, ostatné spálil, čím spôsobil škodu 300 hrivien.⁶⁹

Už sme spomínali dohodu medzi Abom a Abrahámom Rufusom z roku 1297. Na základe nej si Abrahám Rufus, syn Menolda, ponechal polovicu zeme Hlohovec a právo vyberať tu mýto. Tento majetok sa ale pravdepodobne dostáva niekedy pred rokom 1318 do vlastníctva kráľa, z čoho by logicky vyplynulo, že odbojnému Abrahámovi Rufusovi toto vlastníctvo kráľ skonfiškoval za jeho vernosť, ktorú preukazoval Matúšovi Čakovi, hlavnému nepriateľovi kráľa Karola Róberta. Roku 1318 ale kráľ na žiadosť bratislavského podžupana Abraháma Rufusa (*Abraae Rufus*), syna nebohého komesa Menolda (*comitis Moynolthy*), daroval do dedičného užívania spomenutému Abrahámovi mýto vyberané oddávna kráľovským menom v kráľovskej dedine Hlohovec (*Gulgoch*) s tým, že si ho môže presunúť k svojej dedine Červeník (*Wruswar*). Donácia sa však nevzťahovala na kráľovnin tridsiatok (*preter tricesimam reginalem*).⁷⁰

Kvalitatívne nová etapa vo vývine Hlohovca sa začína rokom 1349. Vtedy kráľ Ľudovít I. daroval magistrom Mikulášovi, Leukušovi a Bartolomejovi, synom Vavrince, zvaného Sclavus,⁷¹ dediny Hlohovec (*Golgoch*), Veľké Zálužie (*Wylok*), Dvorníky (*Wduarnuk*), Sasinkovo (*Saagh*) a Díč (*Dywech*) v Nitrianskej župe. Hrad v Hlohovci sa vôbec nespomína. Je možné, že bol spustnutý a opus-

68 SEDLÁK, ref. 31, č. 951, s. 408.

69 Pozri poznámku č. 67.

70 SEDLÁK, ref. 31, č. 369, s. 180.

71 Predok rodu Ujlakiovcov, ktorý získal pred polovicou 14. storočia na Slovensku od kráľa viaceré majetky. Okrem iného aj panstvo Tematín. Viacerí naši historici ho i dnes považujú za Slováka. Jeho konkrétny pôvod, či ide o Slováka, ako by sa na prvý pohľad zdalo, keďže bol obdarovaný majetkami na Slovensku, alebo pochádzal z chorvátskeho Slavónska, možno zistiť len štúdiom ďalších dokladov, kde sa uvádza jeho bydlisko. A tým bolo sídlisko Orahovica (maď. Rahlolca) v Slavónii. Bol teda Slavóneec. MAREK, Miloš. *Národnosti Uhorska*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011, s. 65. ISBN 9788080824709. Vavrinec urobil v službách kráľa Karola Róberta a jeho syna Ľudovíta veľkú kariéru. Hodnosť kastelána Šintavy zastával desať rokov, okrem toho získal ako rodové sídlo hrad Orahovica v Chorvátsku (podľa neho používal predikát de Rahlolca, maď. Rahlolcai), stal sa kráľovským zástavníkom, županom niektorých žúp (o. i. nitrianskej) a napokon aj taverníkom a tým členom kráľovskej rady. DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Hrad Šintava a jeho majitelia v 14. – 15. storočí*. [online]. s. 51. Dostupné na internete: <http://www.vodnyhrad.sk/data/publikacie/1/1_6.pdf>. [cit 2018-02-15].

tený. Listina spomína aj ich predošlého vlastníka – nebohého Abu Veľkého z rodu Aba, ktorý bol stúpencom Matúša Čáka z Trenčína – hlavného nepriateľa nebohého kráľa Karola Róberta. Abu Veľkého označuje ako „*neverného svätej kráľovskej korune*“ a opisuje tiež, za akých okolností zomrel – ako veliteľ nepriateľského vojska v bitke pri Rozhanovciach.⁷²

Aby sme mohli podať plastickejší obraz dejín Hlohovca, všimneme si aspoň v krátkosti okrem písomných prameňov aj archeologické nálezy a architektonické pamiatky pochádzajúce z tohto obdobia z uvedeného mesta.

Roku 1976 sa pri sledovaní zemných prác v Hlohovci podarilo preskúmať 4 stredoveké objekty: 2 pece – kováčske vyhne a 2 kultúrne jamy. Vzhľadom na štruktúru podlahy jednej pece bolo zrejmé, že pec bola trikrát obnovovaná – mala teda dlhšiu životnosť. S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o kováčsku vyhňu datovanú do 12. až 13. storočia⁷³. Podobného datovania je i druhá pec, ktorá sa našla juhovýchodne od prvej pece a ktorá mala pravdepodobne klenbu. Objekt podľa tvaru a analógií priamo v Hlohovci (výskum Kostolíka Sv. Ducha) Ivan Pastorek interpretuje ako kováčsku vyhňu a rámcovo ju datuje do 12. – 13. storočia.⁷⁴

V tom istom roku (1976) boli objavené i dve kultúrne jamy. Obe sú datované podľa výplne do 12. – 13. storočia, pričom spomenutia hodná je hlavne kultúrna jama 1, ktorej primárnu funkciu nebolo možné bezpečne určiť. Podľa jej tvaru sa dá však usúdiť, že pôvodne to bola obilná jama. Zásyp v nej tvorila čiernohnedá zemina zmiešaná so zvyškami organických látok, v ktorej sa našli úlomky

72 NAGY, Imre. *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Anjoukori okmánytár V.* Budapest, 1887, č. 196, s. 339-342. Označenie *castrum Golgach* sa objavuje až v tranzumpte Michala Országa, uhorského palatína, z roku 1469. Vydaný bol na žiadosť mačvianskeho bána Mikuláša Ujlakiho (*ad instanciam Nicolai de Wylak*). FEJÉR, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/I.* Budae 1844, č. XXII, s. 445-446. Podotýkame, že podobne získali spoločne všetci traja bratia aj hradné panstvo Tematín už na základe donácie kráľa Ľudovíta I. Veľkého zo 14. augusta 1348. Listina je však svojím vyhotovením veľmi jednoduchá, čo nebolo na túto dobu obvyklé. Keďže však zásluhy obdarovaných boli značné, samotný kráľ im dal na konci listiny prísľub, že čoskoro im túto novú donáciu potvrdí vydaním slávnostného privilégia. Originál v Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (MNL OL), názov fondu Diplomataikai levéltár (DL), MNL OL DL 71416. A tak už 18. mája 1349 vydal kráľ Ľudovít I. na žiadosť magistra Mikuláša pre neho i pre jeho bratov Leukuša a Bartolomeja v slávnostnej forme vyhotovenú privilegijnú listinu spečatenú kráľovskou dvojitou pečaťou, obsahujúcu potvrdenie predmetnej donácie hradného panstva Tematín spolu s jeho príslušenstvom. MNL OL DL 71417. Majetok Ratnovce (*Rathon*) ležal pri veľkej ceste, ktorá viedla z Hlohovca do Bane (*panes viam magnam de Galgowch ad Banys ducentum*). MNL OL DL 42880.

73 PASTOREK, Ivan. Ďalšie stredoveké nálezy v Hlohovci. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1977, s. 217.

74 PASTOREK, ref. 73, s. 217.

zvieracích kostí, fragmenty keramiky a v južnej časti strieborný denár Gejzu II. (1141 – 1161), uhorského kráľa. Táto minca bola prevrtnaná sekundárne a bola používaná ako prívesok náhrdelníka.⁷⁵

Ďalšie nálezy z 12. – 13. storočia pochádzajú z archeologického výskumu z roku 1979. Bolo dokázané osídlenie lokality pred vznikom architektonických objektov – tzv. špitálíka a kostolíka na Hollého ulici na základe prítomnosti kultúrnej vrstvy hrubej 25 – 30 cm, zmiešanej s časťami mazanice prepálenej do červena, datovanej fragmentmi keramiky do 12. – 13. storočia. Táto kultúrna vrstva bola totiž porušená pri kopaní kostrových hrobov kostolného cintorína.⁷⁶

Zatiaľ najväčšia pec z intravilánu mesta má pochádzať z 13. – 14. storočia. Mohla slúžiť na vypaľovanie zásobníc (nie je vylúčená ani iná funkcia). Bola odkrytá v okolí Námestia sv. Michala v roku 1982. Jej rozmery boli vskutku účtyhodné – dĺžka 4,37 m, bola zahĺbená do sterilného hlinitého podlažia, ktorého kolmé steny boli do červena prepálené – hrúbka 0,4 m, pričom dno bolo rovné, v strede prerušené plytkými žliabkami so šírkou 0,5 m. Jej výplň tvorili okrem iného fragmenty keramiky z 12. – 13. storočia, hnedočierna zemina s črepmi zo 14. – 15. storočia a sutina z úlomkov tehál a mazanice.⁷⁷

Prvými remeselníkmi v Hlohovci, o ktorých máme (archeologické) doklady, boli teda kováči a hrnčiari. Svoj tovar vyrábali ešte v podhradskej osade. Kováči zásobovali obyvateľov osady a hradu železnými predmetmi nevyhnutnými pre stredovekú domácnosť a pre poľnohospodárstvo. Surovinu na svoje výrobky tavili v malých, primitívnych vyhniach, ktoré sú v súčasnosti typickým dokladom existencie podhradskej osady. Hrnčiarske pece z raného stredoveku sa nenašli, no je viac ako isté, že kuchynské nádoby a zásobnice nájdené v rozličných častiach Hlohovca vyrábali miestni hrnčiari.⁷⁸ K najkrajším exemplárom stredovekej keramiky vyrábanej v Hlohovci patrili bezpochyby komorové kachlice s figurálnym motívom.⁷⁹

Zaujímavou pamiatkou Hlohovca je architektonický (a pôvodne i účelový) komplex špitálíka a Kostolíka Sv. Ducha na Hollého ulici. Je zrejmé, že oba objekty slúžili v stredoveku charitatívnym a náboženským účelom. Špitálík ako útulok pre chorých a najchudobnejších obyvateľov stredovekého Hlohovca materiálne zabezpečil Mikuláš Kont v polovici 14. storočia. Kostolík slúžil na ná-

75 PASTOREK, ref. 73, s. 217.

76 PASTOREK, Ivan. Výskum pravekého a stredovekého osídlenia v Hlohovci. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1979*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1980, s. 157, 158.

77 PASTOREK, Ivan. Archeologické výskumy v Hlohovci. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1982*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1982, s. 193.

78 PASTOREK, Ivan. *Hlohovec*. Bratislava: Obzor, 1989, s. 21.

79 PASTOREK, ref. 78, s. 29.

boženskú výchovu osadenstva špitálik. ⁸⁰ Pôvodná budova špitálik z polovice 14. storočia sa nezachovala. Svojou východnou stenou je pripojená k architektonicky cennému pamiatkovému objektu, ku Kostolíku Sv. Ducha. Podľa Pastoreka pôdorys stavby a uvádzané architektonické články datujú objekt do roku 1300. Tým, že nemá vymedzené presbytérium, ako i tým, že má nezvyklý pôdorys (obdĺžnikový s úzkou miestnosťou vo východnej časti), sa zaraďuje medzi unikátne stavby na Slovensku. ⁸¹

Pokiaľ ide o hrad Hlohovec, Pastorek uvádza, že pôvodný Hlohovecký hrad stál na mieste súčasného zámku a jeho románske jadro splynulo s architektúrou neskoršieho gotického hradu. Gotický hrad je podľa neho identický s pôdorysom dnešného zámku, o čom majú svedčiť i časti niektorých architektur, rámcovo datovaných do 15. storočia. V jadre má byť gotická i zámocká kaplnka s evidentne gotickými opornými piliermi a polygonálnym uzáverom presbytéria. ⁸²

Alojz Mednyanský píše vo svojej *Malebnej ceste dolu Váhom* o zbúraní najkrajnejšej severnej zámockej veže – najvyššieho hradieb, ktoré vystupovali ďaleko do popredia a obkolesovali dve priečelia, kde Erdődyovci, vtedajší majitelia mesta a zámku, dali urobiť terasu, z ktorej je úchvatný výhľad. ⁸³ Podľa archeologického prieskumu, uskutočneného v roku 1980 sondami pri južnom murive zámku, Pastorek zistil, že zámocká vyvýšenina bola osídlená v 12. – 13. storočí. ⁸⁴

Roku 2013 publikoval Anton Fábry ďalšie výsledky archeologického výskumu na dnešnom Hlohoveckom kaštieli (zámku). Zameral sa na neznámy hradný bastión nachádzajúci sa v severozápadnej časti dnešného zámku. Tento bastión má v pôdoryse tvar nepravidelného, mierne vykoseného kruhu. Spodná časť bastiónu – podnož – má románske jadro s rámcovým datovaním do 12. storočia. V prípade ďalšieho podzemia sa uvažuje, že z bastiónu viedla úniková chodba smerom na sever, von z hradného areálu. ⁸⁵

80 PASTOREK, ref. 78, s. 64.

81 PASTOREK, ref. 78, s. 65.

82 PASTOREK, Ivan. Archeologický prieskum v Hlohovci roku 1980. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1980. 1. časť*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1981, s. 60. Prvá hodnoverná písomná zmienka o Hlohoveckom hrade (Golguz, Golgoc) je z roku 1113 v tzv. *Zoborskej listine*. MARSINA, ref. 34, s. 66, č. 69. Táto listina samozrejme nerieši problém založenia hradu, pretože sa tu spomína hrad už ako jestvujúci. Hrad je podľa našej mienky veľkomoravského pôvodu. K tejto problematike bližšie pozri GÁLIK, Zdenko. The occupation of Hlohovec by the ancient Magyars based on the archeological finds and historical information. In *Anodos: Studies of the ancient world. In honour of Márie Dufková*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2009, roč. 9, s. 43-50. ISBN 9788080823856.

83 MEDNYANSKÝ, Alojz. *Malebná cesta dolu Váhom*. Bratislava: Tatran, 1971, s. 196.

84 PASTOREK, ref. 82, s. 217.

85 FÁBRY, Anton. *Hlohovecký zámok. Neznámy hradný bastión*. Hlohovec, 2013, s. 5.

Hlohovecký hrad ako jediný opevnený bod nad Hlohovcom mal zrejme od prvopočiatkov únikovú chodbu alebo tunel, a to pravdepodobne už v 14. storočí. Doposiaľ skúmané podobné chodby z hradov 13. – 15. storočia podľa Urminského nasvedčujú, že išlo o kopané, nie príliš dlhé tunely, ústiace spravidla do hradnej priekopy k hradnému svahu pokrytému krovinami alebo k inému prirodzene chránenému miestu. Jednou z možných alternatív, kde sa na Hlohoveckom hrade takáto chodba mohla a môže dodnes nachádzať, je, ako sme už spomenuli, bývalý hradný bastión, dnes terasa Hlohoveckého zámku.⁸⁶

Prvé stredoveké tehly v Hlohovci nachádzame v horizonte 12. a 13. storočia. Je nepochybné, že až do polovice 14. storočia je využitie tehly v architektúre Hlohovca viac ako sporadické, a až s príchodom kolonistov a so založením Nového Hlohovca sa začalo s masovou výrobou tehál v poľných tehelniciach za Váhom, kde sa nachádzali kvalitnejšie ložiská tehliarskej hliny. Dominantnou zložkou stavieb zostával aj naďalej kameň, nabíjaná hlina alebo surová tehla.⁸⁷

DER HLOHOVEC-ZWEIG DES ABA-CLANS

ZDENKO G Á L I K

Die Studie befasst sich mit dem Hlohovec-Zweig des ABA-Clans, der die Burgherrschaft Hlohovec in den Jahren 1276 – ungefähr 1316 besaß. Im Jahr 1276 erlangte dank einer Donation ABA, der Sohn von ABA, genannt Eurnough, vom ungarischen König Ladislav IV. genannt Kumánsky „den Boden königlicher Gäste“ – Hlohovec (Golgouch) – für seine erwiesenen treuen Dienste. Der ABA-Clan gehörte zu den Raubfeudalen, sie hatten ein gutes Verhältnis mit Matúš Čák aus Trenčín und gehörten anfangs zu seinen Familiären. ABA aus Hlohovec forderte im Jahr 1302 unberechtigt von den Trnaver Ordensschwwestern, wahrscheinlich in der Position des Kastellans der örtlichen Königsburg, Zehner aus ihrem Eigentum. Der Autor beobachtet auch das andere Vermögen, welches der ABA-Clan in diesem Raum erlangte. Er analysiert die ethnische Zugehörigkeit der ursprünglichen Gäste der Burg Hlohovec und beschreibt ins Detail die rechtliche Stellung der Gäste im Ungarischen Königreich. Große Aufmerksamkeit widmet er der Burg Dobrá Voda, welche wahrscheinlich am Ende des 13. beziehungsweise Anfang des 14. Jahrhunderts aufgebaut wurde. Mit dieser Burg ist nämlich das Schicksal von Mikuláš ABA, dem Sohn von ABA Krásny (ABA der Schöne) oder Veľký (ABA der Große) eng verbunden, der im

86 URMINSKÝ, Jozef. *Podzemné chodby a pivnice stredovekého Hlohovca*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.elap-hlohovec.sk/osobnosti/clanok2003_urminsky_chodby.html>. [cit 2018-02-15].

87 URMINSKÝ, Jozef. Tehliarska produkcia v období novoveku v Trnave a Hlohovci v stredoveku a novoveku. 2. časť. IV. Mestské tehliarstvo v období novoveku (1. tretina 16. storočia – 20. storočie). In *Novinky z radnice*, 2006, ročník XVII, č. 7/8, s. 11. sine ISSN.

Jahr 1312 in der Schlacht bei Rozhanovce als Befehlshaber der Armee von Matúš Čák Trenčiansky gefallen ist. Mikuláš Aba ließ sein eigener Kastellan der Burg Dobrá Voda Mouka erblinden, den später Matúš Čák unter Schutz genommen hat. Der Aba-Clan baute auch die Burg Branč auf, welche Aba für zahlreiche Besitztümer in der Nähe von Hlohovec und Galanta mit einem bedeutenden Adligen aus diesem Raum, Abrahám Ruf (Červený, Ryšavý) (der Rote) aus Červeník bereits im Jahr 1297 eintauschte. Im Schluss der Studie widmet sich der Autor architektonischen Denkmälern und archäologischen Funden aus dieser Zeit in Hlohovec.

PhDr. Zdenko Gálik
SOŠ elektrotechnická
Sibírska 1, 917 01 Trnava
e-mail: zdeno1979@gmail.com